

*Stříbra už měl plné pytle, ale čím více ho měl, tím byl nešťastnější. Stříbro mu už nepatřilo.
Už patřil stříbru.*

Jáchymovská mincovna

V širším prostoru budoucí mincovny prvotně stály domy Kunze Eiroлта a Jeronýma Schlicka. Šlikové dům Eiroлта zakoupili a ve vzniklém komplexu zřídili z jeho domu mincovnu. Ferdinand I. Habsburský od svého nastoupení na český trůn netajil absolutistické snahy a Šlikům mincovní právo odebral (1528). Jejich mincovnu převzal do státní správy, ale poněvadž provozy šlikovské mincovny požadavkům královských úředníků nevyhovovaly, bylo v roce 1532 rozhodnuto zahájit výstavbu nové mincovny. Pádny byl zejména argument mincovního a montánního experta Kryštofa z Gendorfu, rady České komory a nejvyššího báňského hejtmana, který upozorňoval na nebezpečí nevyhovující požární bezpečnosti stávající mincovny. Obava z horkých provozů v mincovně přiměla i radu města aby prosadila (1533), že mezi novou mincovnou a novou radnicí má zůstat průchod, resp. volná ulička (dnešní Mincovní ulice).

Stavba královské mincovny, resp. celým názvem Mincovního a výběrčího úřadu, byla snad zahájena už v polovině roku 1533 a zřetel měl být brán vedle požární bezpečnosti i na „*vyloučení všeho zbytečného a nákladného*“, přesto celý průběh stavby provázal nedostatek peněz. Koncem května 1536 Ferdinand I. stavbu definitivně zastavil, neboť se „*už mají vylepšovat jen drobnosti*“. Otázkou zůstává, zda královská mincovna nevznikla pouze radikální přestavbou mincovny šlikovské, s pouhým rozšířením jejich provozů.

Šéf mincovny, mincmistr, byl váženým úředníkem, prvním po vrchním hejtmanovi. V jeho rukou se soustřeďovaly všechny příjmy jáchymovských úřadů a často mu byl dokonce svěřován úkol dosazovat a přijímat přísaHy nejvyšších úředníků jáchymovského okrsku.

V noci 15. června 1538 byly nové provozy mincovny zachváčeny požárem, snad vzniklým technologickou chybou od přehřáté pece. Shořely všechny dřevěné konstrukce a oheň se rozšířil i na dalších 18 domů v okolí. Mathesius nevyklučuje fakt, že mohlo jít i o úmyslné žhářství, neboť v mincovně panovaly napjaté poměry mezi šlikovskými zaměstnanci a představitelem královské komory, mincmistrem J. Weizelmannem. Mincovna byla opravena, ale od té doby opadal zájem panovníka včetně Dvorské komory o další investice. Vzdůstající nepořádky v horních úřadech jáchymovského okrsku, a z toho plynoucí nezájem kverků o dolování, přivodily, že těžba stříbra nabírala trvale sešupnou tendenci. Od druhé poloviny 16. až do počátku 17. století ražba mincí neustále slábla, takže jáchymovská mincovna postupně zaujala až třetí místo za pražskou a kutnohorskou, které odevzdávaly do oběhu vyšší počet mincí.

Od roku 1562 se v mincovně začaly razit místo tolarů zlatníky. Pro problémy s razidly bylo vybíjení mincí pozastaveno a zároveň bylo přistoupeno k úpravám v mincovně. Úpravy začaly roku 1564 a přesahovaly hluboko do r. 1565. Podle úmluvy mincmistra Puellachera se správcem horního úřadu Wolfem Wieblem měla být z Wieblovy studny zavedena voda do mincovny. Dne 22. září 1565 udělil císař povolení ke stavbě vodovodu a nařídil vyplatit majiteli studny 50 tolarů. Kromě toho byly v mincovně prováděny ještě další přestavby. Je prav-

Mincovní ulice

děpodobné, že tyto přestavby mohly souviset s pokusy o zavedení mechanických zařízení do českých mincoven, které jsou kladeny do šedesátých let 16. století.

Koncem roku 1593 se začalo uvažovat o soustředění ražby mincí do Prahy a o instalaci mincovního lisu, což vyvolalo odpor Jáchymovských (v letech 1577-1594 se vybillo pouze 169 329 tolarů, tj. 9 960 kusů ročně). K tomu, na příkaz komory, podal dobrozdání jáchymovský vrchní hejtmán a šéf výkupu stříbra Oldřich Dreyling. Poukázal na obtíže a náklady spojené s dopravou stříbra do Prahy a hotových peněz zpět. Přimlouval se za ponechání mincovny v Jáchymově, domníváje se, že se tamní dolování opět povznese. Stavěl se i proti zavedení lisu, uváděje nesnáze, jež způsobilo v Kremnici.

Obecně se tehdy vědělo, že na zájmu o dolování, a tím i na blahobytu města, má nemalý podíl právě mincovna, resp. v ní ražené mince. Dokládá to úpadek saských horních měst, v nichž byly mincovny uzavřeny. Právě mincovna pomáhala udržovat zájem o dolování v době, kdy docházelo k poklesu důlních výnosů, neboť zajišťovala vyplácení výtěžků a tím udržovala zájem kverků. Jáchymovská mincovna i na přelomu 16. a 17. století stále ještě přinášela státní pokladně zisk, třebaže již nebyl takový, jako v předchozích desetiletích. Úředníci jáchymovské mincovny měli navíc bedlivě sledovat příliv nehodnotných mincí do českých zemí, jenž byl v blízkosti hranic zvláště patrný.

Dočasný rozkvět mincovny počátkem 17. století umožnily pouze dodávky pagamentu v době mincování de wittského konsorcia. Pagament byl hlavní surovinou i po mincovní kaladě, protože nejistá doba nepřátelských vpádů a průchodů vojsk Jáchymovem odrazovaly obyvatele města i zahraniční nákladníky od těžby stříbra. Na jaře roku 1640 byla mincovna postižena vpádem čtyř švédských rejterských pluků generála Bannera, které ve městě přenocovaly. Rejtaři rozbili všechny skříně, zuráželi zámky a vybrali celou zásobu peněz. Pece a razidla zůstaly nepoškozeny. Od druhé poloviny čtyřicátých let mincovna téměř nerazila a nejméně dvakrát musela ražbu zastavit úplně. Česká komora zde neustále snižovala počet zaměstnanců a mincovnu udržovala už jen proto, že stále doufala v oživení zdejší těžby stříbra. Obrat k lepšímu ale nenastal a mincovna dál jen zatěžovala rozpočet královské pokladny. Když císař Leopold vydal 22. listopadu 1670 nařízení, aby se zastavila ražba drobnější mince, přestalo se v Jáchymově mincovat. V létě 1671 poškodila mincovnu vichřice, ale komora odmítla provést opravu, neboť by své investice nedostala zpět. Poslednímu mincíři Ehrenbergovi povolila odchod do Prahy a jáchymovskou ražebnu uzavřela, i když zřejmě počítala s jejím obnovením. Bývalá mincovna se přeškolila na zkušebnu těžených rud, zejména kobaltu, a na dlouhá léta se stala i sídlem Vrchního horního úřadu. Po roce 1770 přesídlila do objektu i nižší správa dolů a konaly se zde horní soudy.

Počet kmenových zaměstnanců mincoven je znám jen velmi přibližně. Nejvyšší byl v Kutné Hoře, kde se ale prolínali s obcí mincířů a pregéřů, a odhaduje se asi na 200 osob (v 15. stol.). V Jáchymově a v Praze na asi 60 osob (polovina 16. století), ale zřejmě za hojně pomoci dalších městských řemeslníků. Za Kadnerova mincmistrovství (1577-1582) měla jáchymovská mincovna 20 zaměstnanců – mincmistra, vardajna, kontrolora, písaře, šmitmistra, 6 mincířů, mladšího mincíře, strážce tyglů, dva mincovní hlídače, tři úřední sluhy, kontrolora sluhu a vardajnského sluhu. S mincováním se obvykle čekalo až bude mít mincovna vět-

nárožní arkýř mincovny
s letopočtem dostavby 1536

ší zásobu stříbra, neboť pak byly ražební výdaje nižší. Roku 1637, kdy požádal o definitivní přidělení varďajnského úřadu Jan Freistein, vedl mincovnu David Knobloch. Pracoval tu mincíř, který někdy zastával i práce spojené s tavbou (šmitmistr), přepalovač stříbra a další mincíř. Železa opravoval a vyráběl pražský zlatník a řezač želez Kašpar Öffinger. Ostatní zaměstnanci neznáme, patrně jich ani o mnoho více nebylo. V posledních letech třicetileté války se téměř nerazilo a mincovna nevykazovala vůbec žádný výnos. Měla už jen tři zaměstnance a těm ještě komora odmítla platit deputát, dokonce jim ještě snížila mzdu. Mincíři Pergerovi bylo přiřčeno 35 krejcarů týdně, správci Knoblochovi 110 zlatých ročně, Freisteinovi zřejmě 30 zlatých. Snížení mezd nepomohlo, neboť se nedostávalo peněz na jejich zaplacení. Komora tedy v případě mincovních zaměstnanců povolila to, co nepovolila při mzdách horníků, totiž výplatu části dlužných mezd v olověné rudě.

Dne 23. července 1782 zachvátil někdejší mincovnu opět požár, tentokrát zřejmě vzniklý závadou v konstrukci pece na zkoušení kobaltové rudy. Vyhořela i sousední radnice a dalších 40 domů v okolí. Úřední akta se podařilo zachránit. Bylo rozhodnuto, že horké provozy budou z budovy odstraněny. Dvorská komora zavrhlala myšlenku, aby bylo obnoveno druhé patro, jako „nákladnou a nepotřebnou“, neboť částka 15 178 zlatých byla „neúnosná“. Tím tvrdý postoj státu vůči projektované výši rozpočtu zdaleka nekončil. Byl zamítnut plán, který počítal s nákladem 13 000 zlatých, i projekt se sníženým rozpočtem 9 533 zlatých 18 krejcarů. Zajímavé je, jak nesmlouvavý postoj Vídně působil na stavitele, který chtěl mezitím provedené práce fakturovat ve výši 7 299 zlatých, ale „důsledným dohledem a šetrností“ se je „podařilo snížit“ na skutečných 5 156 zlatých a na dokončení požadoval 2 188 zlatých, což nakonec bylo komorou akceptováno. Dnes bývá zvykem, že už počáteční přemrštěný rozpočet je v konečném účtování ještě značně překročen, a státní úředník ani brvou nehne.

Roku 1863 byl jáchymovský Vrchní horní úřad zrušen a do objektu mincovny byla umístěna c. k. Horní a hutní správa. Deset let nato celý Jáchymov vyhořel. Uchráněna nebyla ani budova mincovny a úřední dokumenty vzaly za své. Stavba byla obnovena v původní dispozici.

Od roku 1918 zde sídlilo báňské ředitelství státních jáchymovských dolů, po roce 1945 budova sloužila potřebám národního podniku Jáchymovské doly. V roce 1960 byla ve velmi sešlém stavu od „uraňáků“ převzata, upravena na hornické muzeum a od roku 1965 se stala stálou pobočkou Karlovarského muzea. Na sklonku roku 1981 došlo k destrukci části stropů v I. patře, neboť většina nosných prvků byla napadena dřevokaznou houbou. O rok později bylo muzeum pro veřejnost uzavřeno. Od roku 1984 probíhala rozsáhlá rekonstrukce mincovny, ukončena byla r. 1997. 28. května 2005 zde byla slavnostně otevřena muzejní expozice „Jáchymov v zrcadle času“.

Jáchymovská mincovna byla jednou z nejdůležitějších institucí, jež spravovaly horní záležitosti v jáchymovském obvodu zahrnujícím Jáchymov, Abertamy, Hřebečnou, Pernink, Horní Blatnou, Komáří Hůrku, Boží Dar, Plešivec, Hroznětín, Přísečnici, Měděnc, Oloví a Luby. Mincovna ale přebírala stříbro i z okrsku slavkovského, tj. z dolů v Horním Slavkově a na panství bečovském. Mincovna byla peněžním úřadem, odkud vycházely drobné mince na týdenní výplaty horníkům i hrubé mince na uhrazení výtěžků, byly tu vyměňovány

tzv. dymník odsával nežádoucí zplodiny z technologických provozů.

nehodnotné ražby, aby přicházely do oběhu znovu zmincovány v lepší podobě, stahovaly se sem účty a hotovost ostatních jáchymovských úřadů, aby se z ní vyplácely mzdy všemu úřednictvu. Zisk se odváděl České komoře. Mimo to byla peněžním ústavem města. Jejím prostřednictvím přijímala městská rada úroky ze zapůjčených peněz či platila úroky z dluhů, k jejichž zaplacení se zavázala, odtud si sama vypůjčovala peníze. Mezi jáchymovskými úřady měla mincovna výsadní postavení, neboť zvyšovala hospodářský význam města tím, že velkou část zde vytěženého kovu proměnila v oběživo.

Pohnutá historie města se nevyhnula ani jáchymovské mincovně, která zaujímá důležité místo v dějinách mincovnictví nejen českých zemí, ale i v měřítku světovém. Kdysi slavnou mincovnu, která povila novou českou minci, sdružovala kolem sebe slavné renesanční rytce a medailéry, byla dlouhá léta finanční oporou státní pokladny i peněžním úřadem jáchymovského okrsku, dodnes připomíná jednopatrový objekt s pozdně gotickým nárožním arkýřem a dvěma vnitřními nádvořími, který se dochoval v celém rozsahu hmoty. Významné pozůstatky původního technického zařízení mincovních provozů, tj. konstrukce dymníku či dvouprostorová kovářská pec, dokládají, že se jedná o nejstarší zachovalé mincovní a hutní zařízení nejen v Čechách.

dvouprostorová kovářská pec